

Mr. sc. Elmida Burina
Fond za rekonstrukciju i razvoj, Ženeva /
The Reconstruction and Development Fund, Geneva

UDK 1 Hobbes T. : 321.011(497.6)

**THOMAS HOBBS I UTJECAJ NJEGOVE FILOZOFIJE NA
SUVERENITET BOSNE I HERCEGOVINE**

**THOMAS HOBBS AND INFLUENCE OF HIS PHILOSOPHY ON
SOVEREIGNTY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

Thomas Hobbes je svojom filozofijom razvio materijalistu kao i vrlo pesimističnu filozofiju koja nije pronašla svoje mjesto u njegovom vremenu, ali je kasnije imala kontinuirani utjecaj na zapadne političke misli. Njegov „Leviathan“ predstavlja sumornu sliku ljudskih bića u prirodnom stanju, gdje je život „gadan, brutalan i kratak“, a strah od nasilne smrti je glavni motiv koji potiče ljude da stvaraju državu i predaju svoja prirodna prava apsolutnom autoritetu suverena.

Rezultatima istraživanja ovog članka nastojala se afirmirati svjesnost o postojanju i shvatanju Hobbesove filozofije, njegove vizije suverena te utjecaja međunarodnog Leviathana na Bosnu i Hercegovinu. U članku su detaljno izložena najvažnija obilježja Hobbesove percepcije autoriteta i teorije upravljanja, prezentirani su njegovi argumenti za postojanje apsolutnog suverena, ukratko je istražen međunarodni Leviathan i njegov utjecaj na suverenitet Bosne i Hercegovine. Također, u članku je predstavljena trenutna situacija Bosne i Hercegovine kao primjer čovječanstva u Hobbesovom stanju prirode, gdje stanovnici Bosne i Hercegovine proživljavaju nenasilni rat i žive u strahu od mogućeg oružanog sukoba.

Ključne riječi: *Hobbes, suveren, Bosna i Hercegovina, vladar*

Summary

Thomas Hobbes with his philosophy created materialist as well as very pessimistic philosophical approach which didn't find its place in that time, but later on had a continuous influence on western political thoughts. His Leviathan portrays gloomy picture of human beings in their natural state where the life is “nasty, brutal, and short”, and a fear of violent death is the main incentive that drives people to create a state and surrender their natural rights to an absolute authority of sovereign.

Primary mission in researching this article has been to raise awareness about existence and comprehension of Hobbes's philosophy, his vision of sovereign, along with sway of international Leviathan on Bosnia and Herzegovina. The most important concepts of Hobbes's perception of authority and theory of governing are presented in this article, as well as his arguments for existence of absolute sovereign. In short, there is an analysis of international Leviathan and its influence

on sovereignty of Bosnia and Herzegovina. Also, the article presents the current situation of Bosnia and Herzegovina as a prime example of humanity in Hobbes state of nature where the citizens of Bosnia and Herzegovina are experiencing nonviolent war and continue to live in fear of another arms conflict.

Key words: *Hobbes, Sovereign, Bosnia and Herzegovina, Ruler.*

Uvod

Iako je ostavio neizbrisiv utjecaj na političke misli, njegova ideja da su ljudi sebični i brutalni, i njegove misli o ulozi vlade istražuju se i danas. U vrijeme njegovog života rad mu se osporavao. Danas njegova filozofija ostavlja značajan utjecaj na zapadnu filozofiju, politiku i međunarodne odnose.

Članak prvo objašnjava Hobbesovu percepciju autoriteta, njegovu teoriju upravljanja, te predstavlja njegove argumente za postojanje apsolutnog suverena. Zbog svoje važnosti kao i uloge u prošlosti ali i u budućnosti, posebno kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, proučavanje efekata Hobbesove filozofije na Bosnu i Hercegovinu predstavlja neiscrpan izvor istraživanja. Prema tome, zadatak ovog članka je da se istraže aktualni fenomeni o utjecaju i efektima filozofije Thomasa Hobbesa na Bosnu i Hercegovinu. U skladu sa razmatranom problematikom, postavljena je temeljna hipoteza: I pored mnogih kritika, filozofija Thomasa Hobbesa kontinuirano izaziva interes i intrige, a posebno u današnjoj svjetskoj politici, gdje pronalazi svoju primjenu i utjecaj, što je očigledno na primjeru Bosne i Hercegovine.

Rezultati istraživanja ovog članka imaju cilj da doprinesu spoznaji o utjecaju i efektima filozofije Thomasa Hobbesa na Bosnu i Hercegovinu, odnosno da daju doprinos širenju znanja o utjecaju njegove vizije suverena na Bosnu i Hercegovinu.

Hobbesova percepcija autoriteta

Kao apsolutist, Hobbes je tvrdio da suveren ima apsolutnu vlast. Ipak, treba postaviti pitanje: šta to znači i koji su njegovi argumenti za apsolutizam? U 18. poglavlju *Leviathana* on definira prava vladara i dužnosti subjekata, te ih dijeli u dvije kategorije:

1. one koje se odnose na revolucionarne promjene i
2. one koje se odnose na redovno poslovanje države.

Prema njegovom mišljenju, to je upravo kombinacija stavova onih koji drže ključni dio vladajuće klase u Engleskoj koju su doveli do građanskog rata. Neki od njih su, naprimjer, mislili da mogu imati državu tako što će ograničiti svoje ovlasti kod podizanja poreza, jer će tu moć ostaviti za Parlament.

Hobbes suverena identificira na dva načina, te društvo, osoba ili tijelo suvereno vlada kada:

1. dobije pravo upravljanja kroz društveni ugovor,
2. ima tri „oznake“ suvereniteta: kontrolu vojske, sposobnost prikupljanja novca i kontrolu vjerskih doktrina (Hobbes, 1651).

Jasno je da se ova dva načina mogu razdvojiti, tako da se nekome kome nije dato pravo upravljanja društvom na temelju ugovora mogu oduzeti tri bitna prava suvereniteta, što – prema Hobbesu – predstavlja upravo ono što se dogodilo u građanskom ratu. U njegovom djelu *Behemoth* jasno se može vidjeti razlika između *de facto* i *de iure* suverena koji odgovaraju prvom i drugom načinu identifikacije suverena. Primjer: kada je kralj Charles I zarobljen, ostao je *de iure* suveren, dok je vojska bila *de facto* suveren.

Dakle, on suverenost ili *summa potestas* poistovjećuje sa apsolutnom moći suverena, tijela ili osobe, koji vlada neograničeno, raspolaže autoritetom i silom u svim pitanjima, dok vlast pripada Leviathanu, ili smrtnom bogu, moćnijem od običnog čovjeka, kome je sve dopušteno, a ljudi putem sporazuma ili ugovora prenose svoju volju i ličnu moć na njega, odnosno neki autoritet ili zajedničku instituciju vlasti.

Hobbesova teorija upravljanja

U knjizi *De Cive*, objavljenoj 1647. godine, Thomas Hobbes jasno izražava lično uvjerenje u svoju poziciju kao autora i začetnika političkih nauka, čime kreira idejni okvir racionalizacije političkog ponašanja, te stvara „nove nauke – političke nauke“ (Hobbes, 1839b). Svoje istraživanje civilnih vlasti je počeo ispitivanjem ljudskog bića kao prirodne i društvene životinje te definiranjem porijekla, generacije i oblika. Mislio je da se sve treba posmatrati i shvatati kroz uzroke nastanka. Ovakva analogija, protiv

tradicionalne organske i teološke koncepcije države, postaje Hobbesu odgovarajuća i neizbježna. Građanski sukob je doveo do razdvajanja savremene engleske države iz 17. stoljeća, ukazujući mu da sankcije koje drže zajednicu niti su trajne, niti prirodne (Reik, 1977).

Prije svega, namjeravao je da stvori nepristrasne teorijske nauke o vladanju, naglašavajući prioritet istine iznad retorike ili propagande (Reik, 1977). Svoju pažnju fokusira na osnovne principe, a ne na mijenjanje institucija ili oblika vlasti. Leviathan se stoga može shvatiti kao političko stvorenje ili osoba koja može pokazati svoje aristokratske, republikanske, monarhijske ili čak demokratske funkcije (Reik, 1977).

Hobbesov prvi argument u korist doktrine apsolutnog suvereniteta u suštini predstavlja argument protiv pravih razloga koji predstavljaju viziju i srce njegove moralne i političke filozofije. Njegova doktrina apsolutnog suvereniteta potiče prvenstveno od negacije ove doktrine i gotovo sve što se može otkriti o pojmu suvereniteta može se naći u njegovoj negaciji ovog argumenta. Argument koji vodi ka njegovom zaključku je od suštinskog značaja za suverena, a to je „da bude apsolutan i da ima efikasnu provedbu ili prisilu moći“. On donosi zakone, jedini je zakonodavac, uspostavlja pravo vlasništva koje ne može biti ugroženo od drugih, vrši sudsku vlast i zapovijeda vojskom i policijom itd.

On se, prvenstveno, bavi osnovnim problemima ljudskog života u zajednici i ponašanjem iz koga proizlaze konflikti, što dovodi do djelovanja pojedinaca koji su obično suprotstavljeni. On navodi da će, ukoliko se svakom pojedincu omogući sloboda praćenja svoje savjesti zbog različitih savjesti svakog pojedinca, bez ograničenja ili discipline, mir i harmonija u zajednici biti kratkog daha zbog sklonosti ka neslaganju te opasnosti od građanske neposlušnosti (Hart, 1994).

Prema Hobbesu, problemi stvoreni od ljudi koji žive u građanskom društvu ne samo da proizlaze iz sukoba interesa ili strasti već i iz različitih savjesti i neobuzdanog ostvarivanja individualnih presuda koje čine zajedničko djelovanje vrlo neizvjesnim ili gotovo nemogućim. U situacijama gdje je nemoguće ostvariti jednoglasnu volju i dogovor i gdje se ne može utvrditi zajednička politika, Hobbes smatra da postoji potreba za stvaranjem i prihvatanjem vještačke volje ili vještačke osobe, jer je suverena moć neophodna da se država efikasno predstavlja.

Ovo predstavlja tačku od kritične važnosti za političku filozofiju Hobbesa, jer se prije svega bavi problemima zajednice i jedinstvom te izgradnjom takvog jedinstva unutar zajednice kao i mogućnošću zajedničkog djelovanja,

što predstavlja proizvod tog jedinstva. Odsustvo jednoglasnosti u donošenju odluka i nerješivost problema sukoba interesa frustrira i govori protiv prirodnog jedinstva, što u slučaju otvorenog sukoba ugrožava živote i dobrobit subjekata (Ewin, 1991). Ukoliko subjekti društva žele uživati miran i skladan zajednički život unutar civilnog društva, zajedničko djelovanje postaje veoma važno, bez obzira na različite pojedinačne projekte i neslaganja. Civilno društvo i politička zajednica moraju imati jasno definiran i nedvosmislen postupak odlučivanja koji može dovesti do određene odluke, a u konačnici i pokrenuti zajedničko djelovanje, bez obzira na divergenciju savjesti i nedostatak jedinstva. Ovo predstavlja žarište Hobbesove zabrinutosti i predstavlja ključ njegovog koncepta suvereniteta (Ewin, 1991).

Članovi koji su agresivno i ratoborno posvećeni svojim interesima ili samoodržanju ne moraju nužno predstavljati glavnu prijetnju miru i harmoniji u zajednici, dok oni koji su inače iskreni, inteligentni i pristojni mogu predstavljati veću opasnost za civilnu stabilnost, jer smatraju da imaju pravo na svojoj strani i mogu biti još uporniji u borbi za svoje želje i negiranje legitimnih zahtjeva drugih. Iz tog razloga mogu biti manje skloni zajedničkim akcijama, jer smatraju da oni predstavljaju poziciju čija savjest neće dozvoliti predaju. Oni često čine ozbiljniju prijetnju ne zato što su u osnovi neprijatni i brutalni nego zato što su sigurni da su oni čuvari istine, stoga upravo oni često postaju najveća prijetnja miru i harmoniji u zajednici. Hobbes je pokazao svoju svjesnost ovog aspekta ljudskog stanja, tj. ljudskih bića kao aktivnih učesnika u civilnom društvu, pa to smatra kao jedan od najozbiljnijih praktičnih problema, tražeći rješenje od onih koji su odgovorni za civilno vladanje i vladavinu zakona (Ewin, 1991).

Osnovna tvrdnja Hobbesa je da svako pozivanje na istinu predstavlja potpuno neadekvatnu osnovu za rješavanje sporova, jer ako se sporovi vode o tome šta je istina, onda je istina u suštini neuvjerljiva i sama sebe poništava. U idealnoj situaciji brigu za istinom treba prihvatiti kao princip koji upravlja, što neće, uspješno ili mirno, riješiti sporove u uvjetima u kojima su ljudi zauzeli čvrste i nepomirljive pozicije, što predstavlja put do međusobnih sukoba i fizičkog nasilja odnosno ratnog stanja. Istina nema jasno prepoznatljive oznake, što onemogućava njenu identifikaciju bez dvosmislenosti ili nesigurnosti.

Vještačka istina dovodi javni nivo rasuđivanja iznad rasuđivanja koja imaju samo privatni karakter. Dakle, vještačka istina efikasno izbjegava one probleme koji proizlaze iz privatnih rasuđivanja. Hobbes sasvim jasno naglašava da procedura donošenja odluka i arbitar moraju biti izabrani sporazumno, na fer i razumnoj osnovi. Od samog postupka, ili arbitra, ne

smije se unaprijed zahtijevati da proizvede ispravan odgovor, jer suveren ne pruža vrstu sigurnosti potrebnu za osiguranje da će se njegova presuda uvijek poklopiti sa istinom. Suveren ili arbitar može napraviti grešku, ali presude u posebnim okolnostima donose se „ne zato što je to suverenova privatna kazna nego zato što je to odredio Suveren, što predstavlja Zakon“ (Hobbes, 1651).

Hobbes u svakom slučaju ne isključuje neslaganje u potpunosti, a naglašava da svaka odluka suverena mora biti fer i pravedna, te kada je odluka donesena, postaje obavezujuća i aktivna građanska neposlušnost nakon toga je zabranjena. Privatno rasuđivanje pojedinaca može se ne slagati sa odlukom, mogu je smatrati pogrešnom ili da je u suprotnosti sa najboljim interesima zajednice; ali, treba naglasiti da postoji ugovorna obaveza povinovanja, ili će se suočiti sa posljedicama kazne snage koju suveren posjeduje.

Hobbesovi argumenti za postojanje apsolutnog suverena

Hobbes prihvata prirodno hipotetičko stanje čovjeka kao stanje u kojem postoji kontinuirani međusobni sukob i nasilje, jer svaki čovjek želi sačuvati svoj život i imovinu od pljačke drugih, tj. stanje rata svih protiv svih. Jedini lijek za to stanje Hobbes vidi u iskorjenjivanju ljudskih karakteristika u prirodnom stanju, što podržava koncept apsolutnog suvereniteta kao neophodnog i dovoljnog uvjeta za formiranje istinske političke unije (Hampton¹⁹⁸⁶). On savjetuje da, ako postoji moć koja je ograničena na mirnu i harmoničnu zajednicu, onda ta moć mora biti ograničena od još veće snage. Tvrdi da će potraga za najvišom moći u zajednici, što predstavlja suverenovu snagu, dovesti do ostvarenja kada se dođe do apsolutne moći koja efikasno ograničava sve ostale, ali koja je neograničena u svojim pravima. U suštini, Hobbes tvrdi da vlada postoji samo imenovanjem institucije ili vladara sa apsolutnom vlašću i sa moćima koje efikasno nadilaze sve druge i nad kojima nema žalbe.

Njegov argument temelji se na tome da civilno društvo može biti istinski ujedinjeno samo kada država ima jednu vlast sa jednim donosiocem odluke nakon koje se subjekt ne može žaliti. Tvrdnja da Hobbes možda griješi jer ne prepoznaje da donosilac konačne odluke ne mora biti jedno ljudsko biće nego da to može biti grupa donosilaca odluka, kao što je parlament sa jasnim pravilima ili zakonima, ne stoji jer – prema Hamptonu – Hobbes u svojim političkim spisima eksplicitno ne povezuje podijeljeni suverenitet ili vladu sa ljudskim vladarom koji je ustavom ograničen na zakone koji su *terminus ultimus*.

Hobbes pretpostavlja da ljudsko neslaganje sve prožima i da su subjekti zajednice nesposobni za postizanje jedinstvenog tumačenja ustava, pa će im stoga biti potrebno tumačenje ustava. To znači da će presudilac efektivno postati suveren i da će on imati moć donošenja konačne obavezujuće odluke. Također, tvrdi, da ako je presudilac podređen višem autoritetu, onda će taj organ učinkovito postati suveren.

Oni koji su se zalagali za vladu sa suverenitetom podijeljenim između različitih grupa, od Hobbesa dobijaju sljedeći odgovor: „Zašto treba dijeliti moć Zajednice, osim da ju se raspusti; jer moći podijeljene međusobno uništavaju jedni druge“ (Hobbes, 1651).

Danas Bosna i Hercegovina predstavlja primjer Hobbesove tvrdnje da je ono što uništava ovaj oblik ustavnog uređenja ustvari nemogućnost dogovora u vezi sa tumačenjem ili izvršenjem moralnih pravila ili načela, bez obzira na njihov karakter. Prema njegovim riječima, dva su razloga zbog kojih će se takva zajednica odvojiti:

1. prvi predstavlja priznanje da ljudi, isključivo vođeni ili motivirani egocentričnim i sebičnim namjerama, neće odjednom izgubiti te namjere. Naprotiv, može se očekivati da prošire svoje bogatstvo i nadležnosti i to ne nužno jer žele više snage, nego zato što će im pružiti određenu zaštitu od drugih, što će u konačnici dovesti do rata;
2. konačno, Hobbes odbacuje one koji tvrde da moć vladara može biti ograničena ugovorom između suverena i naroda. On tvrdi da će to samo neminovno dovesti do nereda i rata, a sigurno neće dovesti do mirnog reda i dobre vlade (Hobbes, 1651). Hobbes je shvatio da, ukoliko ugovorni odnos postoji između suverena i njegovih podanika, postaje neophodno uspostaviti više zakone koji će regulirati postupke vladara, a gdje će subjekti onda imati pravo tumačenja ili kontrole. Međutim, time nije moguće garantirati uniformnost sporazuma u određivanju učinka suverena, da li ili ne postupa u skladu sa ciljevima i zadacima propisno ovlaštenim od subjekata. Nemogućnost dogovora će neminovno dovesti do svađe i sukoba, a prema njegovom mišljenju i do ratovanja.

Međunarodni Leviathan i suverenitet Bosne i Hercegovine

S obzirom da je još uvijek daleko od ispunjenja potrebnih minimalnih standarda za pristup uniji zemalja liberalne demokratije, a osim što ima nedostatak osnovnih kapaciteta, Bosna i Hercegovina ima ograničenje

državnog suvereniteta. Ona je zemlja pod međunarodnim nadzorom, a visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu je međunarodni administrator koji posjeduje široke ovlasti kako bi se osiguralo poštivanje Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Ovlasti koje on posjeduje su iste one koje Thomas Hobbes navodi da suveren treba posjedovati kako bi suvereno vladao. Pored toga, visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu je također i predstavnik EU-a, koji je imenovan od EU-a, a s ovakvom njegovom ulogom Bosna i Hercegovina je postala *de facto* protektorat EU-a ili njezin Leviathan.

Imenovani visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu ima moć da nametne zakone i smjenjuje izabrane zvaničnike kao i državne službenike, što znači da suveren u liku visokog predstavnika ima veću direktnu kontrolu nad Bosnom i Hercegovinom od same Bosne i Hercegovine.

Slika 1. Interni i eksterni suverenitet: Bosna i Hercegovina vs. zemlje liberalne demokratije EU

		Interni suverenitet	
		DA	NE
Eksterni suverenitet	DA	<i>Zemlje liberalne demokratije EU</i>	<i>Bosna i Hercegovina</i>
	NE	/	/

Do kraja 2007. godine snažna međunarodna podrška Uredu visokog predstavnika u Bosni u Hercegovini, kao suverenu u Bosni i Hercegovini, stavila je pod kontrolu secesionističke težnje bosanskih Hrvata i bosanskih

Srba. Ured visokog predstavnika, pozicioniran kao strani Leviathan u Bosni i Hercegovini, ne samo da je pomagao obnovu krhkih centralnih institucija države nego ih je i štitio od političkih, pravnih i administrativnih izazova onih koji su se protivili takvim naporima. Iako se povremeno oslanjao na podršku međunarodnog vojnog prisustva, zaštita države je prvenstveno bila diplomatske prirode. I, zaista, uz pomoć EU i NATO integracionog procesa, te sankcija koje su provodile EU i SAD, međunarodni Leviathan je održavao svoje djelovanje u Bosni i Hercegovini. Do 2007. godine, kontrolirajući nenasilne ratove koji su se vodili u Bosni i Hercegovini, njezin visoki predstavnik je intervenirao na dnevnoj bazi i to uklanjanjem zvaničnika i nametanjem finansijskih sankcija političkim strankama i nametanjem zakonodavstva.

Do tada je međunarodni Leviathan, u liku OHR-a, vodio nešto što je izgledalo kao efikasna i sveobuhvatna diplomatska borba protiv „pobunjenika“. Međutim, stvari su se promijenile, pa je uprkos nastaloj snazi i stabilnosti čitav proces doveden do ruba kolapsa. Do 2007. godine Republika Srpska je uspješno provodila nenasilnu kampanju koja će danas dovesti do parcijalnog kolapsa autoriteta visokog predstavnika, pa se postavlja pitanje: „Kako je to moguće?!“

Odgovor na ovo pitanje leži u nekoliko činjenica.

Prvo, stanje u Bosni i Hercegovini ukazuje na to da je međunarodni Leviathan zadužen ne samo za implementaciju mirovnog procesa nakon završetka oružanog sukoba nego je i upravljao nenasilnim ratom koji se i danas vodi. Dok je uspješno okončala oružane sukobe, međunarodna intervencija u Bosni i Hercegovini nije ugasila sukobe u potpunosti, jer i nenasilni ratovi predstavljaju intenzivne oblike sukoba vlasti kroz parlamente, ministarstva, medije i sudove. Iako se danas bivše strane u sukobu u Bosni i Hercegovini bore prvenstveno nenasilnim sredstvima, one održavaju posebno blizak odnos s nasiljem i to u mjeri u kojoj njihova kretanja mogu poremetiti krhki mir.

Drugo, kada međunarodni Leviathan intervenira u cilju uspostavljanja kapaciteta države, radi zaštite građana, te intervencije neminovno remete pozicije i interese stranaka koje obavljaju funkcije vlasti u zemlji, a koje vode svoj nenasilni rat i ne dozvoljavaju obnovu parlamenata, sudova i policijskih snaga. Dok je bio uključen u „izgradnju države“, „izgradnju kapaciteta“ i dok je pružao „tehničku pomoć“, međunarodni Leviathan je utjecao na nenasilne sukobe u Bosni i Hercegovini. To je osnovni razlog

zašto grupe koje se bore za urušavanje države i državnih institucija napadaju strance dok pokušavaju obnoviti različite institucije Bosne i Hercegovine. Neutralizirajući kapacitet za nasilje, grupe koje se bore za uništenje Bosne i Hercegovine mogu i dalje tražiti i osporavati moć međunarodnog Leviathana.

Čovječanstvo u Hobbesovom stanju prirode ili približavanje objektivnim ciljevima liberalne demokratije u Bosni i Hercegovini

Kako Hobbes tvrdi da je čovjek po prirodi egoističan, što predstavlja prototip modernog *homo oeconomicusa*, a budući da on egzistira među drugim ljudima, svojim konkurentima, to dovodi do konstantnog potencijala za sukobe. Istina je da razum vodi ljude ka shvatanju da iz zajedničke saradnje pojedinac može da profitira, ali prema Hobbesu, razum ne može prevazići vlastito samoljublje koje kreira sukob, pa navodi:

„Svi su ljudi po prirodi obdareni naočarima za uvećavanje (to su njihove strasti i samoljublje) kroz koje se i svako malo plaćanje pričinjava kao velik namet, ali su lišeni onih dalekovidnih naočara (naime, moralne i građanske nauke) da bi izdaleka vidjeli nevolje koje se nadvijaju nad njima i koje se ne mogu izbjeći bez takvih plaćanja.“ (Hobbes, 1651)

Kao rezultat, građanski poredak je uvijek krhak, a civilni sukobi su uvijek neposredni, što je Hobbes osjećao u svoje vrijeme u okolnostima engleskog građanskog rata, a što je danas situacija i u Bosni i Hercegovini. Ovakva krhkost društva dovodi ljude do potrebe uspostavljanja institucije suverena, čije zakone slušaju svi ljudi ne jer je to razumno nego iz straha:

„Konačni uzrok, cilj ili namjera ljudi (koji po prirodi vole slobodu i vlast nad drugima), kod uvođenja ograničenja nad samima sobom (a tako ih vidimo u državama) jest to da smjeraju prema vlastitom održanju, a time i zadovoljnijem životu. To znači, prema izbavljenju iz bijednih uvjeta rata, koji nužno slijedi iz ljudskih prirodnih strasti, kad ne postoji nikakva vidljiva sila da ih drži u strahu i da ih kroz strah od kazne obaveže na izvršavanje ugovora i poštovanje zakona (...).“ (Hobbes, 1651)

Samo brutalni strah od suverena može neutralizirati grube i brutalne impulse samoljublja svakog čovjeka, pa tako, prema Hobbesu, vladavina prava podrazumijeva samo poslušnost suverenu, a zakon se jednostavno poštuje kako bi se očuvao mir. Bez obzira na oblik suverene institucije, ne treba

suditi prema tome koliko predstavnik upravlja, nego koliko dobro održava mir, jer je „moć u svim oblicima dovoljno savršena da zaštiti one kojima se vlada“ (Hobbes, 1651). Niko ne može prosvjedovati protiv suverena kojeg je izabrala većina, jer ugovorom ili sporazumom nije on vezan, već oni kojima se vlada.

Da li Hobbesova filozofija pruža osnov za autokratske ovlasti međunarodnih misija? Da li građani države kao što je Bosna i Hercegovina predstavljaju čovječanstvo u Hobbesovom stanju prirode, gdje suverena treba suditi prema poslušnosti svojih podanika i efikasnosti kojom umiruje društvo? Ovo su pitanja na koja treba odgovoriti.

Posmatrajući Bosnu i Hercegovinu u godinama od rata do danas, može se reći da je međunarodni Leviathan postigao svoju svrhu, te u postkonfliktnim zemljama Hobbesova filozofija treba predstavljati temelj na kome međunarodne misije trebaju pomoći u izgradnji postkonfliktnih zemalja kao što je Bosna i Hercegovina. Nažalost, uz pomoć nenasilnog rata koji grupe vode protiv institucija Bosne i Hercegovine ali i međunarodnog Leviathana, posao izgradnje institucija i kapaciteta države ostaje nedovršen, a međunarodni Leviathan gubi svoju svrhu.

Danas mnogi građani Bosne i Hercegovine žive u strahu od sukoba i zaista predstavljaju čovječanstvo u Hobbesovom stanju prirode, ali njihov suveren u liku međunarodnog Leviathana ne obavlja svoju funkciju. On treba završiti posao koji je započeo, okončati nenasilni rat koji se i danas vodi u Bosni i Hercegovini te pomoći približavanju Bosne i Hercegovine zemljama liberalne demokratije, a ne održavajući *status quo* i pasivno posmatrajući situaciju u Bosni i Hercegovini.

Dakle, osim ako se vjeruje da se teorija ljudske prirode odnosi samo na građane država, kao što je Bosna i Hercegovina, postoji obaveza za trajnim prihvatanjem Hobbesove teorije države i kao argument za autoritarnost u razvijenim, demokratskim zemljama. Prema Hobbesu, trebalo bi vjerovati da su Amerikanci, Francuzi i Englezi stvorenja među kojima postoji društvena harmonija, dok su građani Bosne i Hercegovine članovi Hobbesovog čovječanstva, za koje je sporazum samo pakt i kojima je zbog toga potrebna „zajednička sila da ih drži u strahu i da njihovo djelovanje upravlja prema zajedničkoj koristi“ (Hobbes, 1651). Ova razlika, bez obzira na svoju odvratnost, ne potiče od Hobbesa, jer prema njemu je cijelo čovječanstvo u istoj neprilici. Dakle, postavlja se pitanje da li ovakvo djelovanje međunarodnog Leviathana ima za cilj trajno prihvatanje Hobbesove teorije

države u Bosni i Hercegovini, gdje će međunarodni Leviathan samo imati funkciju očuvanja mira, ali ne i izgradnje države i njenog suvereniteta.

Činjenica je da politička filozofija Hobbesa ne predstavlja temelj liberalne demokratije u Evropi i SAD-u, pa se postavlja pitanje: „Kako ova filozofija može predstavljati temelj države Bosne i Hercegovine koja traži demokratizaciju i razvoj?“

Zaključak

Prema Hobbesu, ljudska bića su samo fizički objekti, sofisticirane mašine čije se funkcije i aktivnosti mogu opisati i objasniti u čisto mehanističkom smislu. Prema njemu se čak i razmišljanje treba shvatiti kao primjer fizičkog rada ljudskog tijela. U nemogućnosti da se oslanjaju na svoje pojedinačne moći, u nastojanju da osiguraju sredstva za život i zadovoljstvo, ljudska bića se udružuju i formiraju zajednice. Dakle, zajednica u cjelini utjelovljuje mrežu povezanih ugovora i osigurava najviši oblik društvene organizacije, a prema Hobbesovom viđenju, formiranje zajednice stvara novu osobu kojoj se sve odgovornosti za društveni poredak i javno blagostanje trebaju povjeriti. Naravno, neko mora donositi odluke u ime zajednice, a ta osoba će biti suveren koji treba biti autokrata.

Iako je razvio materijalistu i vrlo pesimističnu filozofiju koja nije prihvaćena tokom njegovog života, mnogo godina kasnije je imala kontinuirani utjecaj na zapadne političke misli, a preko britanske politike utjecala je i na kreiranje slike svijeta.

Bosna i Hercegovina, kao postkonfliktna zemlja, od završetka oružanih sukoba ima svog Leviathana koji je u različitim vremenskim periodima različito djelovao. Vrhunac djelovanja je bio u periodu od okončanja oružanih sukoba do 2007. godine, kada je OHR u liku međunarodnog Leviathana održavao mir ali i pomagao izgradnju suvereniteta Bosne i Hercegovine. Nakon 2007. godine njegovo djelovanje značajno se smanjilo, ali posao izgradnje suvereniteta Bosne i Hercegovine do 2007. godine nije u potpunosti završen, jer su ostali neoružani sukobi koji se i danas vode među nekada zaraćenim stranama u Bosni i Hercegovini. Iako obavlja svoju funkciju očuvanja mira, OHR ne predstavlja Leviathana u potpunosti u skladu sa Hobbesovom filozofijom, jer i nenasilni rat predstavlja rat koji usporava napredak države Bosne i Hercegovine.

Dakle, iako Bosna i Hercegovina predstavlja miran dio čovječanstva, mnogi njeni građani žive u strahu od rata i zaista predstavljaju čovječanstvo u

Hobbesovom stanju prirode. Okončanje rata, kako nasilnog tako i nenasilnog, predstavlja osnovnu misiju međunarodnog Leviathana, što treba pomoći približavanju Bosne i Hercegovine zemljama liberalne demokratije, a dopuštajući i posmatrajući vođenje nenasilnog rata. Leviathan u Bosni i Hercegovini samo održava *status quo*, što nije u interesu niti jednog građanina Bosne i Hercegovine.

Dok međunarodna zajednica ima moć poništenja odluka organa uspostavljenih Ustavom Bosne i Hercegovine, obratna situacija ne postoji. Ovakva situacija izaziva napetost u zemlji i godinama održava tako stanje. Bosna i Hercegovina treba promjene u vidu političke redefinicije ili jedne zajedničke definicije države od svih njenih građana, kao i stvaranje političke volje iz koje bi mogli proizaći zakoni, organi i odluke u interesu svih građana. Pored toga, ukidanje dvojstva građani-nacije predstavlja osnovni uzrok destrukcije Bosne i Hercegovine, a bosanskohercegovački Leviathan, sažet u liku i djelu OHR-a, treba podržati jačanje suvereniteta Bosne i Hercegovine, općeg ekonomskog stanja, stanja ljudskih prava i sloboda, a prestati brinuti o tome da li se poštuje jedan od početka nametnuti, nelegalni i nelegitimni sporazum.

Literatura

1. Ewin, R. E. (1991) *Virtues and Rights: The Moral Philosophy of Thomas Hobbes*, Westview Press, Boulder.
2. Hampton, J. (1986) *Hobbes and the Social Contract Tradition*, Cambridge University Press, New York.
3. Hart, H. L. A. (1994) *The Concept of Law, Second Edition*, Clarendon Press, Oxford.
4. Hobbes, T. (1651) *Leviathan*, London.
5. Hobbes, T. (1839) *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, J. Bohn, London.
6. Reik, Miriam M. (1977) *The Golden Lands of Thomas Hobbes*, The Royal Institute of Philosophy, Detroit.